

Vilde Marie Steen Angell

Gina Krog og kampen for stemmeretten

En retorisk analyse

Bacheloroppgave i Historie

Veileder: Anne Engelst Nørgaard

Mai 2021

Vilde Marie Steen Angell

Gina Krog og kampen for stemmeretten

En retorisk analyse

Bacheloroppgave i Historie
Veileder: Anne Engelst Nørgaard
Mai 2021

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Det humanistiske fakultet
Institutt for historiske og klassiske studier

Kunnskap for en bedre verden

Innholdsfortegnelse

1. Introduksjon	2
2. Teori og perspektiver	3
2.1 <i>Retorikk</i>	3
2.2 <i>Humor som retorisk virkemiddel</i>	4
2.3 <i>Kvinnen og mannen på 1800-tallet</i>	5
3. Metode	6
4. Tidligere litteratur	6
5. Historisk kontekst	8
5.1 <i>Høvdingen og kvinnesaksforeningen</i>	9
6. Analyse	10
6.1 <i>Nådeløs og radikal</i>	10
6.2 <i>Kvinnernes «inntog i Olympen»</i>	12
6.3 <i>Kristendommen – kritikk eller ironi?</i>	15
6.4 <i>Urettferdige anklager – en appell til følelsene</i>	17
6.5 <i>Den viktige troverdigheten</i>	19
6.6 <i>Kan teorier forklare Gina Krogs bruk av ironi og sarkasme?</i>	20
6.7 <i>Ufarliggjørende argumenter</i>	23
6.8 <i>Provokasjon for gjennomslag</i>	24
6.9 <i>En overbevisende tale?</i>	25
6.10 <i>Hard og brutal eller iskald og kalkulert?</i>	27
6.11 <i>Tillit, fornuft og følelser</i>	28
7. Refleksjon	28
8. Konklusjon	29
9. Litteratur	31

1. Introduksjon

I 1885 sto Gina Krog på talerstolen i Norsk Kvinnesaksforening. Debatten om norske kvinners rett til å stemme var fremdeles ung, og ikke en gang Kvinnesaksforeningen hadde dette som første prioritet på sitt program. I talen sin, *Stemmeret for kvinder*, argumenterte Krog for kvinners stemmerett. Gina Krog brukte flere retoriske virkemidler for å framheve budskapet sitt, blant annet ironi og sarkasme, og det er interessen for dette som legger grunnlaget for denne teksten. I denne oppgaven skal jeg undersøke Gina Krogs tale *Stemmeret for kvinder*, som ble holdt i Kvinnesaksforeningen den 27. november 1885, i et retorisk perspektiv. Dette vil jeg gjøre ved hjelp av en rekke ulike teorier og perspektiver, som jeg vil presentere gjennom oppgaven. Jeg vil spesielt vektlegge Krogs bruk av ironi og sarkasme.

I dag er det lovfestet at kvinner og menn i Norge skal ha like politiske rettigheter, og at alle over 18 år har stemmerett er noe vi tar for gitt. Slik var det ikke på Gina Krogs tid. I det 21. århundre er ikke kvinnelige politikere eller offentlige personer ukjente med bruk av ironi og sarkasme i den offentlige debatt. Det er ikke vanskelig å se for seg Siv Jensen med en krass kommentar for å svekke Audun Lysbakkens troverdighet, Liv Signe Navarsete med et stikk rettet mot kritikerne hennes, eller Erna Solberg med et nedlatende smil i det hun forklarer Jonas Gahr Støre noe som burde være helt innlysende i paneldebatten på NRK. Kan vi finne noen liknende retoriske virkemidler i den tidlige kvinnestemmerettskampen?

Selv om loven i dag sier at kvinner og menn skal være like, er det ikke alltid slik i praksis. Det er fremdeles forskjell mellom kvinner og menn, i utdanning, arbeidslivet, hvordan kjønn portretteres i film og media, og i familien. Samfunnet legger til rette for at det er forskjeller mellom oss, og kampen om likestilling er fremdeles like aktuell som i 1885. Til og med historieforskningen har inntil nylig, i historisk forstand, diskriminert kvinner, og det var ikke før på 70-tallet interessen for forskning på kvinner oppsto. Det betyr at det fremdeles er mange områder som trenger å undersøkes. Jeg tror vi kan lære mye av å undersøke retorikken brukt av de første kvinnelige stemmerettsforkjemperne. Det kan fortelle mye om samfunnet og hvordan kvinnene var nødt til å ordlegge seg for å få gjennomslag og skape oppmerksomhet om saken. Vi må huske at *virkeligheten* var en helt annen i 1885, og det å endre et helt samfunn, var en stor og tidkrevende oppgave.

Jeg vil nå presentere oppgavens struktur. Jeg skal først redegjøre for teorier og perspektiver jeg skal bruke i oppgaven, her deler jeg inn i tre temaer som omhandler retorikk, humor i form av ironi og sarkasme, i tillegg til kvinnesynet på 1800-tallet. Deretter vil jeg vise hvordan jeg bruker teorien i et kapittel om metode. Etter dette vil jeg gi en historiografisk

oversikt over annen relevant litteratur. Analysen vil utgjøre den største delen av oppgaven. Her skal bakgrunnen og forutsetningene for talen først presenteres, deretter skal jeg analysere sarkasme og ironi i ulike sitater jeg har trukket ut fra talen, dette ved å drøfte og bruke teorier og sekundærlitteratur. Til slutt vil jeg reflektere over det jeg har diskutert, og prøve å komme fram til en konklusjon på problemstillingen.

2. Teori og perspektiver

I denne oppgaven skal jeg gjøre en retorisk analyse av humoren, i form av ironi og sarkasme, i Gina Krogs tale, *Stemmeret for kvinder*. Jeg skal bruke en nedskrivelse av talen, og denne primærkilden kommer til å være grunnlag for oppgaven. For å forstå hva som kan tolkes som ironi eller sarkasme og hvorfor det kan ha blitt brukt i Krogs retorikk, skal jeg derfor ta tak i tre områder; kvinnesynet på 1800-tallet, humor og retorikk. Jeg vil nå presentere disse tre temaene, og vil benytte meg av sekundærlitteratur underveis i analysen for å støtte argumenter og få grunnlag for videre diskusjon. Fordi jeg ikke har funnet noe litteratur om norsk humor, ironi eller sarkasme på 1800-tallet, vil jeg også diskutere om disse sitatene kan tolkes på en annen måte enn ironisk og sarkastisk.

2.1 Retorikk

Hva er retorikk? Professor i retorikk Jens Kjeldsen (2014) forklarer at retorikk er handling gjennom kommunikasjon, og at retoriske analyser først og fremst handler om å forstå hvilke virkemidler som brukes for å få fram budskapet, framfor betydningen av ordene. Man bruker retorikk for å overbevise, og for å gjøre det mener Kjeldsen (2014) at man må oppnå tre kriterier. *Docere* i retorikken handler om å *belære*, altså argumentere og informere. *Delectare*, å *behage*, gjøres ved å holde mottakerens oppmerksomhet ved å underholde og sjarmere. Til slutt må taleren *bevege* den som leser eller lytter, ved å vekke følelser i mottakeren som fører dem til handling. Retorikere bruker her begrepet *movere*.¹ Ved å belære, behage og bevege mottakeren skal man teoretisk kunne skape aksept for det man presenterer. Jeg vil prøve å finne ut om Gina Krogs bruk av ironi og sarkasme i *Stemmeret for kvinder* klarte å oppnå alle disse tre kriteriene.

¹ Kjeldsen 2014: 12-14

Kjeldsen (2014) skriver at samfunn skapes av kommunikasjon, og dermed kan ikke samfunn eksistere uten retorikk.² Kampen om kvinners stemmerett var en retorisk kamp, da forkjemperne måtte overbevise samfunnet om at kvinner burde være likestilt menn. Dette henger sammen med Nancy Frasers *motoffentlighet*, som jeg snart vil forklare.

Jeg skal ta for meg de tre retoriske prinsippene *etos*, *patos* og *logos*, som Kjeldsen (2006) beskriver dem. Etos handler om avsenderen, altså hvordan mottakeren får tillit til den som taler. Grunnet for hvordan lytteren tolker avsenderen ligger i talerens karakter, kompetanse og velvilje. Etos er knyttet til et bestemt tidspunkt, og det er derfor viktig å holde seg troverdig gjennom hele talen, i Krogs tilfelle også der hun brukte sarkasme og ironi.³ Ifølge Aristoteles er det følelsene, eller *patos*-appellen, som vil få en person til å endre mening og handlingsmønster.⁴ Logos handler om den rasjonelle delen av talen, og bevisene som blir lagt fram. Ved å legge fram fakta, eller det mottakeren anser som fakta, kan man bruke dette i argumentasjon for å overbevise lytterne.⁵ I kapittelet *Metode* skal jeg forklare nærmere hvordan jeg vil bruke disse begrepene til å analysere Gina Krogs tale.

2.2 Humor som retorisk virkemiddel

Som retorisk virkemiddel er humor, også i form av ironi og sarkasme, helt avhengig av kontekst. Tid, sted, avsender og mottaker. Amy Carrell (2008) forklarer at selv om humor er noe universelt, er det vanskelig å definere. Årsaken til dette er at humor kan være så mangt; latter, en vits eller komedie.⁶ Den *humoren* vi snakker om i denne teksten, er ikke nødvendigvis en vits, men ironi og sarkasme, slik Gina Krog brukte det.

Hvorfor bruker man humor som retorisk virkemiddel? Vi må tilbake til den greske antikken og retorikkens far, Aristoteles. Han mente at intellektuell vittighet kan brukes for å ufarliggjøre kontroversielle tema, så lenge det ikke går over til å bli latterliggjøring.⁷

Den amerikanske professoren i litteratur, Audrey Bilger, mener at kvinner historisk har brukt humor som overlevelsesmetode og frigjøringsstrategi i diskriminerende samfunn. For eksempel ved å undergrave de gjeldende normene i patriarkatet i politisk kontekst. Bilger understreker at det er viktig med en god systematisk undersøkelse av kvinners bruk av humor,

² Kjeldsen 2014: 56-57

³ Kjeldsen 2006: 118-119

⁴ Kjeldsen 2006: 306

⁵ Kjeldsen 2006: 33

⁶ Carrell 2008: 306

⁷ Graban 2008: 401

fordi kvinners oppførsel og ytringer har vært underlagt sterke normer og kontroll.⁸ Det er nettopp på grunn av dette det er viktig å gå dypere inn i kvinners offentlige stilling på 1880-tallet.

2.3 Kvinnen og mannen på 1800-tallet

Knut Dørum (2016) presenterer det *maskuline offentlige rom*, og viser til at britiske forskere har pekt ut 1750 til 1850 som *gjennombruddet* for en mer maskulinisert tid. Årsakene til dette kan ha vært den voksende kapitalismen og industrien, produksjon av masselitteratur og kirkens kjønnsdeling, som alle fremmet patriarkatet.⁹ I det førindustrielle samfunnet hadde kvinnen vært en like viktig ressurs som mannen, da man var avhengig av hele familien for å få gjort alt på gården.¹⁰ Industrialiseringen etablerte derimot et skille mellom arbeid og hjem, og mannens rolle som forsørger gjorde kvinnes rolle som husmor mer tydelig.

Historikeren George Mosse har pekt på noe av det samme som Dørum. Han mente at det på slutten av 1700-tallet dannet seg et maskulint ideal som ble knyttet til mannskroppen. Mannens kropp ble forbundet med nasjonalstaten, og representerte statens styrke og ære.¹¹ Kvinner var født og skapt for å være mødre og koner, og var underordnet mannen, enten far eller en ektemann. Menn kunne tenke og resonnere fornuftig, kvinnene kunne bare *føle*. De passet derfor ikke inn i det offentlige politiske rom.¹²

Filosofen Nancy Fraser har tatt for seg Jürgen Habermas' offentlighetsteori, som hun oppsummerer som at «offentligheten skal være et kommunikativt rom for meningsutvikling».¹³ Fraser kritiserer Habermas fordi hun mener det aldri har eksistert en offentlighet hvor alle blir ansett som like. Hun presenterer dermed det hun kaller en *motoffentlighet*, hvor samfunn består av flere konkurrerende offentligheter. Kvinnebevegelsen kan være et eksempel på dette.¹⁴

⁸ Graban 2008: 409-410

⁹ Dørum 2016: 262

¹⁰ Hagemann 2020: 253-254

¹¹ Koren 2008: 297-299

¹² Johnsen 2019: 22

¹³ Helseth 2018: 187

¹⁴ Helseth 2018: 187-188

3. Metode

Jeg skal nå presentere metodene jeg har brukt i oppgaven. I analysen vil jeg trekke fram ulike sitater som kan tolkes som ironi og sarkasme, og bruke litteratur for å begrunne de retoriske teknikkene Krog brukte. Sitatene har jeg valgt på bakgrunn av mine egne tolkninger av hva som kan ha blitt oppfattet som sarkasme og ironi i 1885. Det er imidlertid nødvendig å diskutere om sitatene kunne ha blitt tolket på en annen måte på 1880-tallet, og at nåtidens samfunnsbilde er det som får ytringene til å framstå som ironiske eller sarkastiske. Jeg har valgt å bruke mest norsk sekundærlitteratur, fordi oppgaven i hovedsak handler om det norske samfunn, norsk politikk og Gina Krogs retorikk. Jeg har også benyttet meg av blant annet engelske og amerikanske teorier, der det mangler norske kilder.

De sitatene jeg har valgt ut vil jeg plukke fra hverandre, og ved å bruke teorier om menn og kvinner, samt kilder om hvordan samfunnet var i 1885, forklare hvorfor nettopp dette kunne tolkes som ironi og sarkasme. Ved å gjøre denne undersøkelsen er målet mitt å få en større forståelse for Krogs budskap og valg av retoriske virkemidler i *Stemmeret for kvinner*. Når jeg gjør analysen vil jeg, med diskusjon, prøve å finne ut hvordan Gina Krog bygde tillit, skapte troverdighet og appellerte til lytternes følelser. Begrepene etos, patos og logos vil derfor være helt essensielle. For å finne ut hvordan Krog bygde opp for eksempel fornuften i argumentene sine, vil jeg se etter det hun presenterer som fakta, og hva som stemte over ens med folks oppfatning på 1880-tallet. Oppfatninger er forbundet med følelsene våre, og her kommer patos inn. Det menneskelige perspektivet blir også viktig, og jeg vil ta dette med meg når jeg diskuterer hva som fikk folk til å *føle* noe i 1885. For å finne ut hvordan Krog skapte tillit og troverdighet til seg selv og saken, kommer jeg til å se på hvordan hun brukte patos- og logos-appellene.

Krogs troverdighet var avhengig av at talen hennes var overbevisende, og vi må derfor trekke inn *delectare*, *docere* og *movere*. Jeg skal forsøke å forklare effekten av Gina Krogs sarkasme og ironi ved hjelp av disse begrepene mot slutten av oppgaven.

4. Tidligere litteratur

Jeg vil nå gi en kort oversikt over hva som har blitt skrevet om dette temaet før. Professor i kommunikasjon, språk og retorikk, Berit von der Lippe har sammen med Johan Tønnesson, professor i sakprosa, skrevet boken *Retorikken i kampen om KVINNESTEMMERETTEN*. Boken ble utgitt i 2013 i sammenheng med hundreårsjubileet for kvinnelig stemmerett. Boken er en samling av retoriske analyser av taler, og første kapittel er dedikert til Gina Krog og

Stemmeret for kvinder. Von der Lippe og Tønnesson deler Krogs tale i fem skritt, og legger gjennom sin analyse spesielt vekt på de ulike appellformene, altså hvordan Krog adresserte sitt publikum. Von der Lippe og Tønnessons konklusjon av denne analysen er at Krog hadde en samlende effekt på kvinnene, og at dette var resultat av Krogs retorikk og posisjon i enkelte miljøer. Akkurat dette er jeg ikke helt enig i, og jeg vil forklare hvorfor i min egen analyse. Forfatterparet mente også at det var tydelig at Krog ble disiplinert av samfunnets normer, men at Krog gjorde seg til et symbol tidlig i kampen om kvinners stemmerett.

Komme til orde. Politisk kommunikasjon 1814-1913 av professor i sakprosastudier Anders Johansen er en bok fra 2019 som handler om retorisk handlekraft. I slutten av boka setter Johansen av tre kapitler til kvinnesaken. Johansen gjør ikke direkte analyser av tekster og taler, men trekker fram eksempler på bruk av retorikk i ulike politiske sammenhenger i lys av samtida. Her trekkes også eksempler med Gina Krog fram. Johansen viser til Krog som et symbol på *den nye kvinnen*, en sterk og selvstendig ugift kvinne, som var kvinne for *seg selv*. Han setter også lys på at Krogs retorikk i stor grad var rettet mot kvinnene, at de selv måtte ta opp kampen, men også hvordan hun pekte på at det var samfunnet som undertrykte kvinnene. Johansen tar opp et interessant poeng fra en tale Krog holdt i 1884. Hun diskuterte hvordan man burde forholde seg i kvinnesaksdebatten, og hvordan ydmykhet ville være veien å gå.¹⁵ Dette vil jeg diskutere nærmere i løpet av oppgaven.

Det har vært vanskelig å finne litteratur om humor i norsk, historisk perspektiv. Her er det åpenbart plass for mer forskning. Det finnes både en europeisk og internasjonal *Journal of Humor Research*, som legger fram ulike perspektiver på humor. *The Primer of Humor Research*, med redaktør Victor Raskin, er en samling av ulike analyser av humor innen ulike områder som psykologi, religion, sosiologi, kommunikasjon og historie. Disse har vært nyttige og gir gode perspektiver på humor, inkludert ironi og sarkasme, i ulike sammenhenger.

Selv om denne oppgaven er en retorisk analyse, vil den samtidig være et bidrag i norsk kvinne- og kjønns historie. Interessen for kvinnes historie begynte først på 1970-tallet, og Ida Blom (1977) peker på to årsaker til den sene fascinasjonen for kvinner i historien. For det første at interessen for kvinnehistorie kan sees i sammenheng med utviklingen av historiefaget, som i 70-årene begynte å ta for seg minoritetene i samfunnet, ikke bare store slag og mektige menn. For det andre var det først på 70-tallet at kvinner selv begynte å gjøre

¹⁵ Johansen 2019: 825-826

seg gjeldende som historikere, og fant interesse for sitt eget kjønn i historisk perspektiv.¹⁶ Kvinnesaksforkjemper Anna Caspari Agerholts *Den norske kvinnebevegelses historie* fra 1937 har lagt et godt grunnlag for arbeidet med denne oppgaven. Min oppgave er en forlengelse av historien om kvinnebevegelsen. Den norske forskningen på kvinnes historie er enda ung, og alle bidrag vil hjelpe å få en større forståelse av fortidens kvinner og utviklingen fram til i dag.

5. Historisk kontekst

Før jeg kan begynne med den retoriske analysen av Gina Krogs tale, vil jeg redegjøre kort for det norske samfunn anno 1885. Vi må en tur tilbake til 1814. Grunnloven ble skrevet og Norge gikk i personalunion med Sverige. Sverre Steen har sagt at den største forskjellen mellom tiden før og etter 1814, var at embetsmennene før 1814 var *kongens menn*, mens de etter 1814 styrte i folkets navn. Grunnloven ble et vendepunkt på kort og lang sikt. Den ble et symbol på demokratiet, og viktig for utviklingen av både kvinner og menns rett til å stemme.¹⁷

Det ble på ingen måte oppfordret at kvinner skulle engasjere seg politisk. Stemmeretten var forbeholdt de «frie og myndige».¹⁸ At *norske borgere*, som det sto i grunnloven, egentlig betød *norske menn*, var ikke et spørsmål. §50 i Grunnloven – *Om stemmeretten*, ble likevel tema på Stortinget i 1818, men ingen så det som nødvendig å presisere at disse *norske borgerne* kun refererte til menn. Det var rett og slett noe alle visste.¹⁹

Organiseringen av kampen om kvinners rettigheter startet ikke før på 1880-tallet i Norge, noe som var sent i europeisk perspektiv. Til tross for at Kvinnesaksforeningen ble etablert i 1884, var det ikke før mot slutten av 1880-tallet Kvinnestemmerettsforeningen begynte å få medbør.²⁰ Norske kvinnerettsforkjempere hentet inspirasjon fra kvinner i land som hadde kommet lengre i kampen for sine rettigheter. I England var kvinner myndige over egen formue fra fylte 21 år, i Sverige hadde borgerenker stemmerett i tillegg til at jenter i byene hadde likt krav på arv som sine brødre. Lik arv var det også i Frankrike.²¹ Gina Krog

¹⁶ Blom 1977: 13-14

¹⁷ Myhre 2018: 11-12

¹⁸ Hagemann 2014: 124-125

¹⁹ Sandvik 2014: 132-133

²⁰ Agerholt 1937: 85

²¹ Sandvik 2014: 128

dro selv til England for å lære om den britiske kvinnekampen, men det var inspirasjonen fra de amerikanske kvinnesakskvinnene som var den største motivasjonen.²²

5.1 Høvdingen og kvinnesaksforeningen

Gina Krog ble født i 1847, og vokste opp i Oslo sammen med moren og søsknene sine. Faren, som var sogneprest, døde kort tid etter at Gina ble født. Krog ble som barn sendt på pikeskole men fikk aldri høyere formell utdanning, noe som ville vært helt utelukket siden den første kvinnelige studenten ble tatt opp ved universitetet på slutten av 1880-tallet. Likevel ble Krog lærer, men ga senere opp karrieren til fordel for likestillingsarbeidet. Hun fikk øynene opp for kvinnesaken i sin ungdom i 1870-årene, blant annet inspirert av Camilla Collett. Hun fattet interesse for politikk, og ble tilhenger av venstresiden. Gina Krog skal i et intervju ha sagt at «hun ikke blev vakt til å tale kvinnesaken, hun var født kvinnesakskvinne».²³

Kvinnesaksforeningen ble stiftet i 1884. Stortingsrepresentant og avisredaktør Hagbart Berner ble valgt som første leder. Sammen med han i styret satt to menn og fire kvinner, blant dem kvinnesakens *høvding*, Gina Krog. Formålet med foreningen var å «skaffe kvinnen den henne tilkommende rett og plass i samfundet».²⁴ Krog ble i 1884, på vegne av Kvinnesaksforeningens styre, en av de første kvinnene til å tale offentlig, til stor oppsikt blant publikum.²⁵ I løpet av kun ett år fikk foreningen nesten 200 medlemmer. Selv om det var stor geografisk spredning, var mange av medlemmene akademikere eller høyt utdannede, og kom stort sett fra middelklassen eller de høyere sosiale sjiktene. Mange av mennene var politikere og journalister, i tillegg til at det var flere lærere, professorer, jurister og bankmenn.²⁶

Jorun Stagnæs Norum har undersøkt hvem som sto oppført i Kvinnesaksforeningens medlemsliste i den tidlige fasen. Norum viser til at det var en nesten lik fordeling mellom menn og kvinner. Hun gjorde også noen interessante oppdagelser om oppføringen av kvinnene. Kun 16 av de 84 kvinnene hadde registrert seg med yrkestittel, en stor kontrast til mennene hvor kun én av 87 hadde registrert seg uten yrke. På den andre side var det ingen som ble registrert som *Frue* eller *Frøken*, som fortalte noe om kvinnens sivilstatus, men flere hadde oppført eget pikenavn. Til tross for at et fåtall av kvinnene hadde ført opp yrke, var det flere framtrepende kvinner på listen. Mange var allerede, eller skulle bli, kjente

²² Brøgger & Jansen 1938: 13

²³ Brøgger & Jansen 1938: 13

²⁴ Agerholt 1937: 73

²⁵ Agerholt 1937: 73-74

²⁶ Agerholt 1937: 75-76

kvinner, forfattere eller kunstnere, og det var også døtre av eller kvinner gift med kjente menn.²⁷

6. Analyse

Gina Krog var en av de første og viktigste foregangskvinnene i kampen for kvinners stemmerett, og hun var kjent for å være brutal og kompromissløs i sine meninger. Til tross for dette må vi ta med i beregningen at Krog var formet av samfunnet og tiden hun levde i. Vi blir alle styrt av normer, og disse kan ha hatt sin innvirkning på talen.

Jeg vil nå begynne på oppgavens analyse. Denne begynner med en kort beskrivelse av talen og omgivelsene da den ble holdt den 27. november 1885. Jeg vil underveis presentere situatene jeg har valgt ut fra talen og diskutere dem ved å bruke litteratur og teorier.

6.1 Nådeløs og radikal

Stemmeret for kvinder ble skrevet og framført av Gina Krog på Kvinnesaksforeningens møte i Otto Anderssens gymnastikklokale den 27. november 1885. Dette var foreningens første åpne møte, hvor menn og kvinner med og uten tilhørighet til foreningen hadde møtt opp for å lytte til talerne. På dette tidspunkt var ideen om at kvinner noen gang skulle få lov til å stemme eller bli representert på Stortinget utenkelig, ja nærmest latterlig. Krog mente derimot noe annet. Agerholt forteller at talen vakte stor oppstandelse og protester blant foreningens medlemmer. I 1885 hadde ikke Kvinnesaksforeningen som formål å oppnå stemmerett for kvinner.²⁸

Jeg har undersøkt avisene Aftenposten, Morgenbladet, Dagbladet og Verdens Gang fra dagene etter møtet i Kvinnesaksforeningen. Kun i Aftenposten den 28. november var det en liten notis om *Stemmeret for kvinder*. Det ble presentert en kort oppsummering av talen, og informert om at Kvinnesaksforeningens leder, Anna Stang, kalte foreningens medlemmer inn til møte den 2. desember da innholdet i Krogs tale skulle diskuteres.²⁹ Dette kan fortelle oss to ting. Det første er at interessen for norsk kvinnesaksforening var minimal, og at kravet om kvinners stemmerett ikke ble tatt seriøst. Det kan hende at Kvinnesaksforeningen ikke var godt nok kjent, slik at møtet og talen var blitt oversett. De ulike avisene hadde omtrent samme

²⁷ Norum 1971: 240-242

²⁸ Agerholt 1937: 81-83

²⁹ Aftenposten 1885: 2

innhold i slutten av november 1885, det var mye skriverseri om det kommende Stortingsvalget, utlandet, skipsfart og handel, i tillegg til et par notiser om Kristiania Theater. For det andre forteller mangelen på diskusjon i avisene at den store debatten foregikk innad i foreningen. Som Agerholt påpekte var det medlemmene som protesterte mot Krogs radikale forslag i lokalet.

Blant de protesterende var Berner, som hadde vært en drivkraft i etableringen av Kvinnesaksforeningen. Han stilte seg sterkt imot å ta kvinnestemmerett inn i foreningens program, da saken ble diskutert i styret få dager etter at talen ble holdt. Dette førte til etableringen av den nye Kvinnestemmerettsforeningen, med Krog i spissen.³⁰ Det åpne Stemmerettsmøtet skapte et kraftig brudd mellom Krog og Berner, men flere av Kvinnesaksforeningens medlemmer mente kvinnestemmeretten burde bli en del av organisasjonens program.³¹

Krogs tale startet med en kort innledning hvor hun konstaterte viktigheten av at kvinnene fikk sin stemmerett. Hun trakk fram ulike utfordringer ved kvinnestemmerettssaken, blant annet at mange som hadde møtt opp fremdeles ikke var enig i at kvinner burde få stemme. Gjennom talen presenterte Krog flere ulike eksempler på hvorfor kvinner burde få samme rett som menn til å være med å bestemme. Hun argumenterte med at begge kjønn hadde ulike kvaliteter som ville gagne samfunnet, samtidig som hun belyste likhetene mellom menn og kvinner som ga kvinner den samme rett som menn. Krog var ikke redd for å kritisere menn og det daværende samfunnet, og det kan blant annet være dette som skapte en slik uro i forsamlingen. Jeg vil bruke et av Krogs egne sitater for å oppsummere talen; «Vi kan vel forme det saaledes, at hvad vi ønsker at opnaa er, at kjønnet ikke længere skal ansees som en hindring for erhvervelse af politiske rettigheder».³²

Stemmeret for kvinder var en offentlig tale, som skapte mye rabalder da Gina Krog holdt den, men også i ettertiden. Talen ble samme år utgitt av Kvinnesaksforeningen i bokformat, og kunne dermed leses av de som ikke hadde vært til stede. I dag kan vi ta utgangspunkt i at de fleste i Norge er enige med Krog om at kvinner selvfølgelig skal ha stemmerett, og er like kapable til å ta del i offentligheten som menn. Slik var det ikke i 1885. Tanken om kvinnelig stemmerett var enda fjern, og veldig mange kvinner var mot denne endringen, i like stor grad som menn. Innledningsvis i sin bok om den norske kvinnebevegelsen skriver Agerholt at kvinnene ikke var særlig misfornøyde med sin stilling i

³⁰ Agerholt 1937: 81-83

³¹ Moksnes 1984: 74

³² Krog 1885: 14

samfunnet, til tross for at systemet skapte et tydelig skille mellom mann og kvinne. Agerholt mente at det ikke nødvendigvis var frihetskampen som fikk kvinnenens sinn i kok, men heller den økende økonomiske og sosiale ujevnheten, som vokste med moderniseringen av landet.³³

6.2 Kvinnenens «inntog i Olympen»

Det først eksempelet vi skal se nærmere på kommer tidlig i Krogs tale og lyder som følger;

«Således lyder formlen for denne paastand: Kvinderne mangler som regel: fasthed, upartiskhed, stort syn paa tingene, uhildet dømmekraft m. m. m., som kan sammenfattes i begrebet overlegenhed, altsaa kan de ikke være aktive borgere i staten. Det er vist sandt, at de færreste kvinder er i besiddelse af alle disse udmærkede egenskaber, og hvis kvinderne var paa vei til at begive sig ind paa et territorium, hvor disse dyder og kun disse dyder var og altid havde været de raadende, saa vilde jeg paa det indstændigste fraraade dem at overskride grænsen, jeg vilde minde dem om, at de var skrøbelige væsener, som ikke maatte betræde hellig grund.»³⁴

Her presenterte Krog det hun mente var den generelle oppfatningen av hvorfor staten ikke tjente på kvinnenens deltakelse. Krog mente at kvinnene ikke skulle «trenge seg inn i samfunnet», dersom datidens politiske landskap, var et landskap med moral og dyd, som kvinnene aldri kunne oppnå. Dette var en velkjent påstand på 1800-tallet, og ved å si seg enig i at «de skrøbelige væsener» ikke burde få tilgang til å ødelegge et allerede godt etablert politisk system, kan dette ha appellert til tilhørernes tillit. Krog var imidlertid ikke ferdig med argumentasjonen.

«...Men det er nu engang ikke olympen, vi vil storme. Det er ikke blot heroiske egenskaber, som er raadende i det samfunn, som vi vil ind i.» fortsatte Krog.³⁵ Etter å ha framstått som ydmyk overfor mannen og samfunnet, slik en kvinne skulle være, gikk Krog hardt ut med en sarkastisk kommentar. Da forsvant all tvil om at hun selv mente at samfunnet var ufullkomment. Dette kan ha svekket Krogs etos, altså tilliten til henne, fordi samfunnets rådende mening fremdeles var at mannen skulle lede samfunnet. Når Krog kom med et slikt radikalt utsagn, som de fleste ikke var enig med, kunne dette da i teorien gjøre at Krog mistet troverdighet, også i det hun senere ville si. På en annen side gjorde Krog det samtidig klart at hun ikke ville la seg knekke bare fordi samfunnet mente det ikke var nødvendig for kvinnen å tre inn i det politiske liv. Dette satte premisset for resten av talen.

³³ Agerholt 1937: 3-4

³⁴ Krog 1885: 5

³⁵ Krog 1885: 5

Krog mente selv at «der nok kan findes en *minoritet* inden denne forsamling, som heller ikke i princippet hylder kvindestemmeret...».³⁶ Dette kan vi tolke på to ulike måter. Enten kan man anta at Krog rett og slett tok feil og at minoriteten var dem som ønsket kvinnestemmeretten velkommen, hvert fall om man ser på reaksjonene som oppsto. Tok Krog det for gitt at flere i det norske samfunn mente at kvinnenes krav om politisk deltakelse burde bli hørt? På den andre siden kan dette ha vært en hersketeknikk, en *manipulasjon* av forsamlingen. Det kan hende Krog ønsket å framstille de som var uenige med henne som minoriteten, og dermed skape større troverdighet til seg selv. Krog var klar over at hun var en av pionerene i den norske kampen for kvinnelig stemmerett, så dette kan peke på at Krog hadde skjulte motiver for talen, ikke bare å overbevise hele forsamlingen om at kvinner burde få stemme. Dette skal undersøkes nærmere senere.

Jeg vil trekke inn begrepet *kairos*, det bestemte øyeblikket. Det handler om omstendighetene, og å vite *når* noe er riktig å formidle. Dette kan være tidspunktet noe blir sagt i talen, men også i den større samfunnssammenheng.³⁷ For eksempel om normer, vitenskap og fakta kunne sees i sammenheng med erklæringen. Krogs budskap om et mer likestilt politisk landskap var ikke en etablert idé da talen ble holdt. Det må derfor ha påvirket gjennomslagskraften i hennes retoriske virkemidler. Krogs tale ble trykket, og kunne dermed nå flere som var enige i hennes argumenter. I 1913, året kvinnene fikk allmenn stemmerett, var allerede flertallet, i hvert fall på Stortinget, enig med Krog, og i dag er kvinnelig stemmerett en selvfølge her i Norge. Tidspunktet talen har blitt lest på har derfor vært helt essensielt, men vi skal her fortsette å ta utgangspunkt i året 1885.

Kvinner har lenge brukt kritikk av seg selv som metode i politisk humor, mener Tarez Graban (2008).³⁸ Krog brukte ironi for å vise at heller ikke menn var perfekte. Dette kan ha vært et forsøk på å appellere til lytternes logos, altså det som for lytteren hørt fornuftig. I 1885 var man ikke i tvil om at *det svake kjønn* ikke var fullkomment, men hadde tilhørerne tenkt over at mannen heller ikke var det? For eksempel var 1870- og 1880-tallet preget av økonomisk nedgang på grunn av internasjonalt prisfall i 1873.³⁹ Krog (1885) refererte gjennom talen til menns krigerske og barbariske side.⁴⁰ Det var mennene som hadde stått bak krig og konflikter. Det er kanskje drøyt å legge skylden på Stortingsmennene i 1885, for alle

³⁶ Krog 1885: 3

³⁷ Kjeldsen 2014: 78-79

³⁸ Graban 2008: 410

³⁹ Sandvik 2018: 101

⁴⁰ Krog 1885: 9

verdens kriger og økonomisk nedgang, men jeg tror Krog hadde et legitimt poeng, som også kunne appellere til noen av lytterne, da hun trakk fram menns ufullkommenhet.

Berit Von der Lippe og Johan Tønnesson (2013) har gjort opp sine egne meninger om *Stemmeret for kvinder*. Forfatterparet legger vekt på hvordan Krog tok tak i de egenskapene kvinner visstnok skulle mangle; «fasthet, upartiskhet og uhildet dømmekraft». Von der Lippe og Tønnesson oppfatter dette som at Krog tok kontroll over de begrepene menn ofte forbandt med sin egen identitet, og som Krog selv mente var gode egenskaper. På grunn av det, mener Von der Lippe og Tønnesson at Krog kritiserte menn for å mangle nettopp disse gode egenskapene da de nektet kvinnene å stemme.⁴¹

Forfatterparet fremhever deretter Krogs oppfølging hvor hun fortalte om «de sidste aars begivenheder», hvor politikken hadde vist sitt sanne ansikt.

«Har vi ikke ved siden af dette, seet adskilligt smaat og ynkeligt: kjævl om ord, personlig forfølgelse, skjældsord, feighed og løgnagtighed m. m. m., som man har pleiet at sammenfatte under begrebet kjærringagtighed».⁴²

Ifølge Krog led menn tilsynelatende av de samme manglene som ble brukt som argumenter *mot* kvinners rett til å stemme. Her viser Von der Lippe og Tønnesson til Kenneth Burke, og mener at dette kan knyttes til språkbruk som Burke anser å trekke logikken vekk fra argumentet, og heller erstatter det med ironi. Dette fører, ifølge Burke, til at talen blir preget av «ikke-logiske over- og undertoner», noe som er vanlig for de fleste taler.⁴³ Man kan argumentere mot Burke, og si at ironi ikke nødvendigvis *tar bort* logikken fra argumentet, men heller forsterker det. Dette vil komme helt an på om mottakeren er enig i det som blir sagt eller ikke.

For de lytterne som hadde møtt opp på Kvinnesaksforeningens møte med ønske om å høre nye radikale forslag fra Krog, kan dette ha hatt en positiv innvirkning, som styrket deres tillit til både henne og saken. For de som enda ikke anerkjente kravet om kvinnelig stemmerett ville en slik bruk av sarkasme kunne virke avskrekkende og gjøre hele talen useriøs.

Von Der Lippe og Tønnesson mener at Krogs talemåte ikke var ukjent for hverken kvinner eller menn, men at dette var noe man primært så i de private rom, ikke ute i

⁴¹ Von der Lippe & Tønnesson 2013: 53-54

⁴² Krog 1885: 6

⁴³ Von der Lippe & Tønnesson 2013: 54

offentligheten.⁴⁴ Jeg vil legge til en forlengelse av Von der Lippe og Tønnessons antagelser. Det var nok mer sannsynlig at kvinner snakket med venninner, søstre, mødre eller andre kvinner dersom de var misfornøyde, enn direkte med sine menn. Den type sarkasme og ironi som Krog presenterte, kan derfor ha blitt sett på som respektløst. Her vil jeg trekke fram begrepet *aptum*, slik Kjeldsen (2006) beskriver det. *Aptum* handler om hva som *passer* seg i kontekst. Begrepet handler både om hva som er passende for talen og taleren, men også de som hører på og i hvilken situasjon og kontekst talen skjer i.⁴⁵ Det passet seg ikke for kvinner, som helt klart var mye mindre intellektuelle enn menn, å kritisere det sterkeste kjønn, spesielt ikke i politikken, som kvinner ikke visste noe om. Det fantes kanskje menn som tolererte ironiske kommentarer fra sine koner i hjemmet, men i det offentlige rom, skulle mannen respekteres.

6.3 Kristendommen – kritikk eller ironi?

På 1800-tallet var kvinner ofte mer involvert i kirkelig arbeid enn menn. Det var kvinnene som sto i bresjen for avholdssaken, i størst grad drev med frivillig arbeid og misjonerte. Kvinner var med i kirkelige foreninger, og begynte aktivt arbeid for kirken allerede på 1700-tallet.⁴⁶

«Det er sandt, at vi ofte har seet det sørgelige syn, kvindene som de villigste redskaber til at holde masserne stængt inde i aandsmørke og trældom; det er sandt, at kvindene ofte lader sin religiøsitet og sin tro kue og binde under sneverhjetet klerikalisme...»⁴⁷

Krog sa her at kvinnene ofte ønsket å styrke kirkemakten, altså «under sneverhjetet klerikalisme». Dette sa hun som en del av en tirade om hvordan kvinnene ble kritisert for å være for konservative for å være med i den *liberale* norske politikken. Krog mente likevel det ikke var nok å argumentere med at kvinner gjorde mer kirkelig arbeid enn menn, for å hindre dem i å stemme. Det kan hende at dette var kritikk rettet mot de kvinnene som lot seg blende av kristendommen. Samtidig var kristne ritualer og kirkens hierarkiske ordning med på forsterke skillet mellom menn og kvinner, for eksempel med de fysiske skillene i kirkerommet, arbeidsoppgaver i kirken og kvinnes lydighet til mannen i det de ble gift.⁴⁸

⁴⁴ Von der Lippe & Tønnesson 2013: 55

⁴⁵ Kjeldsen 2006: 71

⁴⁶ Hagemann 2020: 294-295

⁴⁷ Krog 1885: 7

⁴⁸ Hagemann 2020: 294-295

Dermed ble kirken kvinnerettsforkjempernes motstander. Krogs uttalelse om at kvinnene «stengte massene inne i åndsmørke og trældom» kan tolkes som ironisk fordi Krog på den ene siden viste til kvinnene som ble blendet av kristendommen, samtidig som kirken faktisk undertrykte kvinnene selv. Denne tolkningen styrkes av at Krog kort tid senere drøfter hvordan kvinnenes rolle ville bli større i de sosiale oppgavene som ble stadig viktigere i samfunnet, «...at tiden og samfundene spesielt kræver kvinderne direkte medvirkende.»⁴⁹ Det var altså ikke kvinnenes tro som hindret samfunnets utvikling og framgang.

«Aandsmørke og trældom» kan også være en referanse til tiden før opplysningstiden på 1700-tallet. Opplysningstiden satte mennesket i fokus, og svekket i noen grad Guds betydning. Dette kan ha vært en referanse til at kvinnene, i motsetning til mennene, ikke enda hadde fått muligheten til å komme seg ut av dette åndsmørket. Det stemmer i så fall overens med Krogs følgende betraktninger, som vi skal se på i neste kapittel. Før opplysningen hadde alle, ifølge denne tankegangen, vært fanget som slaver av manglende selvbevissthet og evne til å tenke kritisk. I 1885 hadde mennene lov til å tenke kritisk, men kvinnene skulle fremdeles forholde seg stille.

Kirken var i teorien mot å bedre kvinners rettigheter, da kirkepraksisen fremdeles var svært kvinneundertrykkende. En annen årsak til at overnevnte sitat kan tolkes som en ironisk kommentar, er det faktum at mange brukte religiøse argumenter *mot* kvinnenes krav om stemmerett. I en debatt på Stortinget i 1890, noen år etter Krogs framføring av *Stemmeret for kvinder*, ble kristendommen brukt som argument av biskop Johan Christian Heuch.

«... den Grund nemlig, at jeg er overbevist om, at den hellige Skrift, som for mig staar som den ufeilbare Regel og Rettesnor for den enkeltes som for Samfundets Liv, i sin Lære om Kvindens Forhold til Manden fra sit første Blad til det sidste slaar dette fast, at Kvinden skal være undtagen fra Offentligheden og Livet i den.»⁵⁰

Heuch brukte Bibelen som argument *mot* at kvinnene skulle få stemme, fordi han mente at den klart og tydelig sa at kvinnene skulle holdes utenfor det offentlige liv. Det var denne måten å tenke på Krog kritiserte. Måten Krog la fram sitatet på var kontradiktorisk om vi ser på hennes andre oppfatninger og tolkning av samfunnet. Hun motsa sin egen kritikk mot kvinnenes tro og oppfatning av kristendommen, ved å kritisere samfunnet for å være årsaken

⁴⁹ Krog 1885: 8

⁵⁰ Heuch 1980 (sisert hos *Virksomme ord*, <http://virksommeord.no/tale/7/>)

til at kvinner ikke var like opplyste som menn. Samtidig mente hun at kvinnene var nødvendige for den videre utviklingen av samfunnet.

Det kan hende jeg her lar meg påvirke av mine egne oppfatninger og min egen samtid, og at dette ikke var ment som ironi i det hele tatt. Dette er en av utfordringene med å forske på historie. Alle som forsker på historie, også jeg, vil være påvirket av egne erfaringer og oppfatninger, og dette må man være oppmerksom på slik at man ikke framstiller sine egne tanker som *fakta*. Likevel mente Stephen J. Gould, at de menneskelige perspektivene man sitter med når man forsker på historie, vil være nyttige for å danne forståelse og gjøre nye oppdagelser.⁵¹ Om vi blir for opptatt av å være objektive, kan man gå glipp av viktige poenger, og her vil jeg heller diskutere det *jeg* oppfatter som viktig og relevant, slik at jeg kan bidra til å utvikle noen andres forståelse, enten på den ene eller andre måten.

6.4 Urettferdige anklager – en appell til følelsene

«Det er ogsaa ganske vist saa, at kvinderne ikke altid begeistret har flokket sig om den politiske liberalismens banner, men er da det saa underligt naar den frihed, som har været forkyndt, kun har været en frihet for *mænd?*».⁵²

Dette sier Krog etter å ha tatt opp anklagene mot «de konservative kvinnene», som behandlet i forrige avsnitt. Her appellerte Krog til forsamlingens, og spesielt kvinnes, følelser.

Grunnloven og liberaliseringen av Norge som foregikk på 1800-tallet var rettet mot mennene, og kvinnene fikk liten nytte av dette for sin egen del. Det var gitt visse privilegier til kvinner, for eksempel ved håndverksloven av 1839, hvor enslige kvinner over 40 fikk samme rett til å drive håndverk som menn.⁵³ Enslige kvinner over 25 ble regnet som myndige fra 1864, mens gifte kvinner ikke fikk den samme statusen før tre år *etter* at Krog presenterte *Stemmeret for kvinder*, altså i 1888.⁵⁴ Den norske politikken på 1800-tallet handlet i stor grad om liberalisering og å bedre rettighetene i unionen med Sverige, så hvorfor skulle ikke dette gjelde norske kvinner?

Krog tok de konservative kvinnene i forsvar ved å kritisere den urettferdige moderniseringen av landet. Denne setningen, som i sitatet vist over, var nok ikke ment for å få

⁵¹ Salevouris & Furay 2015: 18-19

⁵² Krog 1885: 7

⁵³ Sandvik 2018: 72

⁵⁴ Sandvik 2018: 136

forsamlingen til å le, men for å minne kvinnene om den urettferdige behandlingen Krog mente de var utsatt for. Sarkasmen kan ha vært et håp om å trigge frustrasjon, og dermed styrke tilliten til Krog, som da ble et symbol på kvinnes *frihet*. Krog appellerte også til logikken; kvinner så ikke de store mulighetene i liberalismen, fordi kvinner ikke hadde opplevd de samme frihetene som menn.

Det kan ha vært en forskjell i hvordan menn og kvinner oppfattet dette sitatet. Det var tross alt menn som hadde bygd opp og styrt landet, hvorfor skulle ikke de få nyte godt av de frihetene de hadde arbeidet så hardt for? Likevel tror jeg Gina Krog skapte et inntrykk av at det var større forskjell mellom kjønnene enn det var i virkeligheten. Blant de først medlemmene i Kvinnesaksforeningen var litt over halvparten menn, og kvinnene var generelt mer opptatt av sosiale og økonomiske rettigheter enn stemmeretten. Ved å framstille kvinnene som protagonistene og mennene som antagonister tror jeg Krog kan ha gjort en feilvurdering, og skapte et større skille enn det egentlig var. Kvinnes stemmerett var i virkeligheten en politisk kamp mellom de som hadde en liberal idé om at stemmeretten ikke bare var forbeholdt menn med en viss formue, og mer konservative som mente at kvinnene ikke trengtes i politikken. Det er her jeg sier meg uenig med Von der Lippe og Tønnesson, hvor de mente at talen hadde en samlende effekt på *kvinnene*. Det kan hende forfatterparet leste for mye i Krogs egne ord om kvinnen og mannen. Jeg tror absolutt Krogs tale kan ha vært samlende, men da heller for de som politisk støttet kvinnes stemmerett, ikke nødvendigvis bare kvinnene. Samtidig kan Krogs harde kjønnsdeling ha vært mer avskrekkende for de mennene som enda ikke hadde gjort seg opp en mening.

Gro Hagemann mener at moderniseringen av Norge på 1800-tallet, i hovedsak var en modernisering av mannen.⁵⁵ Ifølge Hilde Sandvik, som har forsket på kvinnes stilling i historisk lovgivning, kan dette i stor grad ha vært påvirket av statlige lover. Det kom flere forslag om lovendringer på 1800-tallet som kunne bidra til likestilling av menn og kvinner, for eksempel forslag om å gjøre kvinner over 30 år myndige over egen arv og lik rett på arv for sønner og døtre. Det tok imidlertid lang tid å få gjennomslag.⁵⁶ Flere av lovforslagene ble henvist til den kommende sivilloven, som skulle bli en samling av de viktigste lovene staten mente nordmenn burde ha tilgjengelig i eget hjem. Arbeidet med Sivilloven ble påbegynt i 1827 av juristen Claus Winter Hjelm. Den ble imidlertid negativt mottatt og forkastet i 1840-åra, fordi den var for radikal og med argumentasjon om at en samlende lovbok ikke lengre

⁵⁵ Dørum 2016: 265

⁵⁶ Sandvik 2012: 124

passet inn i tiden.⁵⁷ Dette førte imidlertid til at flere separate lover ble satt på dagsorden. Som for eksempel Handelsloven av 1842 som gav enslige kvinner flere rettigheter i næringslivet og lik arv som ble innført 1854. Andre lover tok det lengre tid med, som ekteskapslovgivningen, som umyndiggjorde gifte kvinner til slutten av 1880-tallet.⁵⁸ Det var altså framgang i kvinnesaken på 1800-tallet, men også motstand som gjorde kampen for kvinnestemmeretten vanskelig.

6.5 Den viktige troverdigheten

Den britiske biologiprofessoren William Keith Brooks publiserte i 1883 en bok som handlet om de intellektuelle forskjellene mellom kjønn. Denne var basert på en artikkel som først ble publisert i 1879. Brooks mente at de biologiske forskjellene mellom menn og kvinner ville påvirke de psykologiske forskjellene, og dermed sosiologiske forskjeller.⁵⁹ Brooks mente at kvinners intellekt var mye dårligere enn menns. Han mente kvinner ikke hadde mulighet til å reflektere, kun oppfatte allerede bestemt kunnskap. For Brooks var det å skulle gi kvinnene stemmerett derfor et brudd med naturen.⁶⁰ Brooks er et godt eksempel som viser hvordan også vitenskapen var med på å skille kjønnene og undertrykke kvinner på Gina Krogs tid.

Vi kan ikke vite om Krog leste Brooks' verk, men hun tok opp problemstillingen om at menn og kvinner ble sett på som intellektuelt ulike.

«Om man vil paastaa, at gjennemsnitkvinden staar under gjennemsnitmanden ikke blot i fysisk og intellektuel kraft, men ogsaa i moralsk styrke og alle dyder, er dette dog ingen grund til at holde kvinderne ude. Det eneste fundament for en negtelse maatte da være, at den i intelligens og moral rigest udstyrede kvinde staar under den daarligst udstyrede normale mand. Men det paradox tror jeg alle dage vil vente paa sin apostel.»⁶¹

Krog påpekte at om samfunnet skulle kunne bruke kvinnes «dårlige intellektuelle kraft» som begrunnelse fra å hindre dem i å stemme, måtte den minst handlekraftige mann fremdeles være bedre enn den beste kvinne. Ved å si dette, bygget hun også opp sin egen tillit. Selv om Gina Krog var kvinne, viste hun ikke noe dårligere intellekt enn menn da hun gikk opp på talerstolen og talte om sin politiske kampsak. På den andre siden passet ikke dette med

⁵⁷ Sandvik 2012: 125-127

⁵⁸ Sandvik 2012: 128

⁵⁹ Moi 2008: 15-16

⁶⁰ Moi 2008: 16-17

⁶¹ Krog 1885: 11-12

oppfattelsen av kvinner i 1885, så slik kunne Krog også svekke tilliten sin, fordi påstanden hennes ikke var troverdig. Om det faktisk var slik at kvinnene var dårligere utstyrt enn menn, ville hun ha «bedt kvinnene om å holde seg unna». Som ved flere av de andre eksemplene vi har sett på, la Krog først fram en påstand, som kunne oppfattes som rimelig nok, og deretter en sarkastisk kommentar i slutten av argumentet, her som «... det paradox tror jeg alle dage vil vente paa sin apostel». Hun gjorde narr av de som mente at mannen var høyt hevet over kvinnen. Dette tror jeg kan ha påvirket tilliten til Krog negativt.

For de som kjempet for kvinnes stemmerett, i hvert fall så tidlig som i 1885, var det viktig å skape troverdighet. Gina Krog måtte bygge tillit til seg selv, kvinnene og ikke minst til saken hun kjempet for. Ved å gå hardt ut mot det veletablerte samfunnet, kunne hun risikere å miste aksepten, fordi kravene kvinnene kom med ikke stemte overens med datidens virkelighetsoppfatning. Samtidig beviste dette at kvinner, som Gina Krog, kunne heve stemmen og ha en politisk mening. At kvinner var *mennesker*, i samme grad som menn, med egen vilje. Det var dette kvinnebevegelsen prøvde å få fram, og ved å gå foran som et faktisk eksempel, legitimerte dette Krogs handling og talemåte. Det er dermed ikke sagt at alle lot seg overbevise.

6.6 Kan teorier forklare Gina Krogs bruk av ironi og sarkasme?

Når man kommer fra en underlegen gruppe i samfunnet, som kvinnene var i 1885, er det flere retoriske feller å gå i. Kvinnekampen var en identitetspolitisk kamp, basert på kvinnes egne erfaringer og kvinnelig identitet.⁶² Selv om Gina Krog ønsket å befri hver enkelt kvinne fra «den kollektive kvinnen», mente hun at samfunnet trengte «kvinneligheten».⁶³ Krog la gjennom hele talen, vekt på at kvinnene måtte reise seg sammen og kreve sin rett.

Kampen om stemmerett var en *identitetspolitisk* sak, om jeg leser sosiologen Hannah Helseths tolkning av Nancy Fraser rett. Saken baserte seg på kvinnes felles opplevelser og mål, og dermed ble *identiteten* offeret. Helseth mener en av utfordringene ved at en sak blir identitetspolitisk, er at det kan sette avsenderen i offerposisjon, og at dette vil gjenspeiles i retorikken. Dersom en person inntar offerrollen, kan det føre til sympati for saken, men også slå ut den andre veien og gjøre at mottakeren går i forsvar.⁶⁴ Når identiteten gjøres til et offer, er det som et offer for *noe* eller *noen*. I dette tilfellet, satte Krog samfunnet, menn og de kvinner som ikke ville kjempe for sin egen rett, som ansvarlige for kvinnes undertrykkelse.

⁶² Helseth 2018: 186

⁶³ Krog 1885: 8

⁶⁴ Helseth 2018: 186

Et syn på dette er at det svekket Krogs gjennomslagskraft. En slik type retorikk kunne føre til at mottakeren som følte seg truffet, heller ville ønske å forsvare seg enn å si seg enig, selv om det skulle være tilfellet. På den andre siden kan dette ha vært en provokasjon for å skape debatt blant publikum.

Gjennom talen framstilte Krog kvinnene som offer for urettferdighet, ikke kvinnene som et offer i seg selv. Tvert imot, kvinnene skulle ikke lengre være det svake kjønn, og trengte ikke sympati, men rettigheter. I stedet for å svekke kvinnene for å få lytterne til å synes synd på dem, prøvde hun å *menneskeliggjøre* både menn og kvinner. Hun fremhevet kvinnens gode kvaliteter, og jekket ned mennene ved å argumenter med at de ikke var feilfrie.

«Jeg synes ogsaa, at vi af og til ser de sørgelige følger af, at mænd er alene om at give de love, som baade kvinder og mænd maa adlyde.

Altsaa fordi vi som menneskelige individer har interesser at forsvare, og fordi vi som *kvinder* har interesser at forsvare, kan vi fordre vor ret.»⁶⁵

Krog la i *Stemmeret for kvinder* fram flere argumenter om kvinners svekkede kunnskap, moral, styrke osv., for så å bruke ironi eller sarkasme for å motbevise argumentet. Om man ser historisk og politisk på det, gjør ironi at kvinnen kan ta kontroll over situasjonen og argumentene sine, mente Graban.⁶⁶ Kvinner, som Gina Krog, var nok i 1885 vant til at menn snakket *ned* til dem. Selv om ugifte kvinner ble regnet som myndige fra fylte 21 år, var gifte kvinner fremdeles å regne som umyndige. Det var en lang tradisjon med å behandle kvinner som barn, uten egen vilje og mulighet til å ta ansvar.

De eksemplene vi har sett på fra Krogs tale fram til nå, er alle fra den første halvdel av talen. Når vi kun ser på de sarkastiske og ironiske delene av talen, kan det ha virket overdrevet. Som tidligere nevnt, var ikke Krog redd for å kritisere samfunnet, menn og kvinnene selv. Freud mente at humor kunne brukes for å ta brodden av samfunnets tabuer, som ellers ble dysset ned.⁶⁷ Konfliktteoretikere på den andre siden, ser bruk av humor som et angrep, aggresjon eller et våpen, spesielt i politisk sammenheng. Disse teoriene er ofte lite nyanserte, og tar ikke høyde for at overlegenhet ikke nødvendigvis er den eneste årsaken til å gå til angrep på noen.⁶⁸ Selv om Freuds teori er noe generell, stemmer den over ens med Krogs situasjon, som sto for en helomvending av samfunnet. Vi skal ikke forkaste

⁶⁵ Krog 1885: 12

⁶⁶ Graban 2008: 411

⁶⁷ Kuipers 2008: 363-364

⁶⁸ Kuipers 2008: 368

konfliktteorien heller. Ironi og sarkasme var kanskje nødvendig for at de få offentlige kvinnene skulle kunne gjøre seg hørt. Umyndiggjøringen av kvinner kan ha hatt stor effekt på om motstanderne av kvinnestemmeretten i det hele tatt tok seg tid til å høre på dem.

I dag ser vi tydelig talere og politikere bruke humor, som ironi og sarkasme, for å svekke og latterliggjøre motstanderne sine. Jeg har tidligere tatt opp Burkes tanker om overironisering, men noen ganger er det humor som gjør at samfunnet tillater diskusjon om vanskelige temaer. Ironi kan være med på å *myke opp* krevende debatter, samtidig som sarkasme kan gjøre retorikken mer truende for mottakeren. Freuds og konflikteoretikernes teorier kan begge stemme, avhengig av hvordan man *bruker*, og ikke minst presenterer humoren.

Von der Lippe og Tønnesson legger stor vekt på *hvem* Krog snakket til, og trekker fram to perspektiver. *Audience adressed* og *audience invoked*. *Audience invoked* beskrives som «et påkalt publikum, som når taleren appellerer til noe utopisk». Her har likevel taleren mulighet til å treffe «det utopiske» i *noen* av tilhørerne. *Audience invoked* handler altså om hvem Krog trodde, eller ønsket, var publikumet hennes.⁶⁹ Samtidig vekslet Krog gjennom talen på å snakke direkte til salen, og et større publikum som ikke nødvendigvis befant seg inne i lokalet. Ved å tale direkte til salen kunne Krog både føre en direkte kritikk av de som hadde møtt opp og som ikke delte hennes oppfatning av saken, og samtidig skape et fellesskap basert på en felles idé blant de oppmøtte som støttet henne.

Humor kan være splittende, men også samlende, mener sosiologen Giseline Kuipers. En felles handling, som å le eller riste oppgitt på hodet, kan skape sosiale bånd og forståelse mellom taleren og lytterne, og lytterne seg imellom.⁷⁰ Fellesskapsfølelsen bygger på en felles forståelse for at noe er åpenbart latterlig, eller at man ser humoren i det samme. Det er likevel ikke sikkert at Krogs ironi og sarkasme ble sett på som særlig samlende i 1885, tvert imot tror jeg retorikken, samt hennes skille mellom menn og kvinner, var mer splittende enn samlende.

Jeg har tidligere i oppgaven vært innom begrepene *docere*, *delectare* og *movere*. Å *movere*, eller bevege mottakeren, trenger ikke handle om å skape gode eller nostalgiske følelser, det kan også handle om å provosere. Å skape debatt rundt et tema kan være like nyttig som å få et fåtall til å bli enig med seg. I 1885 var ikke kvinners stemmerett enda en offentlig debatt. Min tolkning er derfor at Krogs syrlige kommentarer satte sinnene i kok,

⁶⁹ Von der Lippe & Tønnesson 2013: 49

⁷⁰ Kuipers 2008: 366

både blant de som støttet kvinnestemmeretten, og de som enda ikke mente at kvinnene burde få en sterkere posisjon i samfunnet.

6.7 Ufarliggjørende argumenter

Krog presenterte også mange poenger uten å bruke ironi eller sarkasme. For eksempel kritiserte hun hvordan samfunnet argumenterte for at kvinner ikke skulle være stemmeberettigede fordi de ikke avtjente militærtjeneste, samtidig som det var samfunnet og staten som nektet kvinner å delta. Det fantes tross alt menn som var fritatt militær tjeneste, som likevel fikk stemme. Hun argumenterte også for hvorfor staten ville ha sosialpolitiske fordeler av å gi kvinnen stemmerett, hvordan lovene diskriminerte kvinnene og kritiserte ideen om at menn måtte få allmenn stemmerett før diskusjonen om kvinners stemmerett kunne begynne.

«Naar man mener, at der ligger uretfærdighed i, at saa mange selvhjulpne individer er udelukket fra at udøve indflydelse paa valget af dem, som skal representere deres interesser, [...] ... bliver da ikke det første skridt, man maa gjøre imod en retfærdigere ordning at udstrække rettighederne til dem, der som individer allerede opfylder de betingelser og betaler de skatte, som staten nu kræver, og som kun udelukkes, fordi de er kvinder.»⁷¹

I de tidligere eksemplene jeg har trukket fram, førte Krog en hardere argumentasjon. I stedet for å uttrykke sine egne meninger ved å bruke jeg-form, brukte hun her *man*. Kun ved å endre pronomen ufarliggjorde hun argumentet, og fikk det til å virke som en allmenn viten framfor en personlig mening. Dette rettet argumentet mot *folket*, og ikke direkte mot tilhørerne i gymnastikklokalet, kalt *audience adressed*. Her tillegges mye av makten leseren, som lager en egen opplevelse ut av teksten.⁷²

Selv om sitatet ikke er fullt av sarkasme, var det fremdeles en radikal ytring i 1885. Likevel kan det å endre pronomen ha vært formildende, og det liberalistiske og demokratiske perspektivet kunne være med på å appellere til motstanderne av kvinnestemmeretten, med forbehold om at kvinner kunne regnes som like menneskelige som menn.

⁷¹ Krog 1885: 17

⁷² Von der Lippe & Tønnesson 2013: 49

6.8 Provokasjon for gjennomslag

«Kvindenes plads er i hjemmet» ble det sagt i mennenes diskusjonsforening utenfor Bodø i 1880-årene. Kvinner var ikke ment å ha en offentlig posisjon, de skulle holde seg hjemme, stelle hus og passe barn. Folk mente til og med at offentlig deltakelse kunne føre til tap av kvinneligheten.⁷³ Det var mennene som fikk styre, og mennene som fikk stemme. Mot slutten av talen ble Krog strengere mot kvinnene, og som avslutning harselerer hun igjen med de kvinnelige egenskapene.

«Rettighedernes besiddelse maa udigjennem tiderne skabe mere almensans, mere omfattende interesser, og det vil bedre end noget andet hjælpe kvinderne til at blive af med det barnagtige og jaalede, eller smaalige og bitre, som de gamle forkrøplende tilstande har frambragt.»⁷⁴

Krog gikk hardt ut mot samfunnsordningen slik den var og kalte den en «forkrøplet tilstand». Dette var en provokasjon mot både menn og kvinner, og kan derfor ha vært en appell mot følelsene. Krog la skylden for kvinnes dårlige kvaliteter over på de som nektet dem politisk deltakelse, og mente det var et hinder for kvinnes utfoldelse. Hun spilte også på logos-appellen. Hvordan kunne noen bruke kvinnes dårlige egenskaper som argument, når det var en effekt av det å bli utestengt fra offentligheten? Vi kan trekke en parallell tilbake til det første avsnittet vi så på. Der snakket Krog om at kvinnene ikke burde blande seg i politikken dersom samfunnsordningen kunne regnes som feilfri. Von der Lippe og Tønnesson la vekt på hvordan Krog omfavnet kjønnes egenskaper, i form av å ta kontroll over de egenskaper mannen mente han hadde. Nå brukte hun de egenskapene kvinnene hadde blitt tillagt som en måte å argumentere for undertrykkelsen av kvinner. Dette kan derfor ha blitt oppfattet som en hånlige kommentar. Jeg tror Krog mente å provosere. Dette blir mer tydelig om vi ser litt lengre tilbake i talen.

«Endel af kvindesagens venner har jeg igjen hørt ræsonnere saa: Vi vil, naar tiden kommer, arbeide for stemmeret, men først maa vi have alt det andet paa vort program gennemført, [...] ... men det er jo ingeniunde meningen, og jeg indser ikke, hvad der er iveien for at begynde arbeidet for dette, samtidig med, at vi fortsætter arbeidet for de øvrige sager paa vort program...»⁷⁵

⁷³ Dørum 2016: 266

⁷⁴ Krog 1885: 21

⁷⁵ Krog 1885: 18-19

Her kritiserte Krog «kvindesagens venner» som mente at kravet om stemmerett ikke kunne komme før foreningens andre mål var oppnådd. Dette kan ha vært ment som en taktikk fra kvinnesaksforeningens side, ved at kvinnenenes krav om stemmerett ikke ville virke like radikale om de allerede hadde oppnådd sine andre mål og rettigheter med stor suksess. For Krog var dette likevel uhørt. Om vi har dette som bakgrunn for det forrige sitatet, kan det tolkes som en krass kritikk mot kvinnene, som lot seg selv forbli «barnagtige og jaalede eller smaalige og bitre». Krog var vågal da hun presenterte noe som potensielt kunne provosere hele forsamlingen. Dette kunne avskrekke de som enda ikke hadde bestemt seg for om de sto på den ene eller andre siden. Som jeg tidligere har diskutert tror jeg Krog la for mye vekt på å sette kvinnen opp mot mannen. Her beskyldte hun derimot *alle* som «støttet» kvinnesaken, for å sinke prosessen for å bedre kvinnenenes rettigheter.

Jeg vil se litt nærmere på det siste sitatet jeg presenterte. Som jeg har pekt på tidligere, er det flere tilfeller hvor Krog la fram en nokså rimelig påstand, før hun slengte på en siste kommentar som ga hele sitatet, om ikke en ny, hvert fall en sterkere mening. Dette var ikke et unntak. Mot de *påståtte* vennene av kvinnesaksforeningens motvilje til å jobbe for stemmeretten, sa Krog dette; «Vi behøver vist ikke at frygte, at det vil gaa for hurtig med reformens gjennomførelse.»⁷⁶ Denne frasen forsterker det forrige sitatet. Gina Krog var åpenbart lei av at man satte det viktige spørsmålet om kvinners stemmerett på vent, og det virker som å ha vært formålet med talen.

Det som imidlertid gjør det vanskelig å tolke den siste frasen jeg siterte helt, er om Krog sa dette med et glimt i øyet, som ironisk eller lattermildt, eller med en hard og kald stemme full av sarkasme. Dette kan være en utfordring når man analyserer talen, men siden den ble satt til trykk, må vi ta utgangspunkt i at det skulle være mulig å tolke den på papir. Med tanke på det totale budskap i talen, som enkelt sagt kan sies å være «gi kvinner stemmerett», tror jeg at Gina Krogs kommentar om at reformen på ingen måte ville forekomme for fort, kan ha vært en sarkastisk kommentar.

6.9 En overbevisende tale?

Gina Krog førte gjennom *Stemmeret for kvinder* en ekspressiv retorikk, som forteller noe om Krogs egne meninger. Dette blir for eksempel tydelig de stedene hun brukte *jeg*-pronomen, men også der Krog kom med en sarkastisk *punch-line*. Selv om det raskt blir tydelig hva Krog selv mente, er det interessant å undersøke hvordan hun uttrykte seg. Noe annet som blir

⁷⁶ Krog 1885: 19

interessant er hvordan publikum, eller leseren mottok budskapet. Menn hadde ikke allmenn stemmerett før i 1898, det var altså ikke bare kvinnene som ble undertrykt i 1885.

I begynnelsen av kvinnestemmerettskampen gjorde Krog noe revolusjonerende. Ikke bare talte hun offentlig, hun krevde noe. Kampen for kvinners stemmerett hadde allerede pågått en stund i andre land, så disse tankene var ikke helt nye. Ideen var likevel fjern for mange fordi de sosiale og biologiske bevisene tydelig sa at kvinner ikke var egnet for politikk. Hvordan kunne man som en av Krogs tilhørere akseptere en ny virkelighet?

For å besvare dette spørsmålet, har jeg lyst til å se nærmere på Kjeldsens (2014) begreper *docere*, *movere* og *delectare*, som han forklarer som essensielle for å overbevise publikum. Jeg har allerede brukt litt tid på å diskutere begrepet *movere*. *Docere*, å belære, gjorde Krog tydelig. Hun belærte forsamlingen om hvordan det var å være kvinne i et urettferdig samfunn, og hvorfor kvinner hadde lik rett til å være med å bestemme som menn.

Humorens sosiale rolle er å skape uorden, sier humorforsker Markus Johansen (2020).⁷⁷ Krog brukte ikke humor i form av komedie, men sarkasme og ironi. Dette har jeg vist i de utvalgte sitatene fra talen, hvor Krog utfordret samfunnet og publikum. Selv om Johansen mener at humoren skal rokke ved ting, er det ikke nødvendigvis positivt for troverdigheten til taleren. Det kan være derfor Krog ikke fikk særlig gjennomslag med en gang. Det er likevel mulig å fortolke talen på ulike måter. Oppnådde Krog det hun *egentlig* ville? Å overbevise hele forsamlingen om å gi kvinner stemmerett var urealistisk, også for ambisiøse Gina Krog. Dette vil jeg snart diskutere videre.

Krog la fram mange argumenter for hvorfor kvinnene skulle få stemmerett, hvorfor menn ikke var noe bedre enn kvinner og hvordan samfunnet kunne bedres med kvinnenens hjelp. Dette er en del av å *docere*. I dag er disse argumentene legitime, fordi det er det vi har lært, det var de ikke i 1885. Kjeldsens siste begrep handler om talerens evne til å behage lytterne for å holde på oppmerksomheten. Selv om Krog ikke *behaget* lytterne ved å sjarmere, tror jeg likevel hun kunne klare å holde på oppmerksomheten deres. En sterkt radikal ytring, nye ideer, kan være interessante å høre på selv om man er helt uenig. Det kan være en trigger for nysgjerrigheten.

Psykologen Daniel Kahneman har laget en teori om menneskers informasjonsinnhenting og prosessering, hvor han deler menneskets sinn i to. Kahneman kaller denne delingen noe så enkelt som *System 1* og *System 2*. System 1 er den *enkle* delen av menneskets sinn. Det er denne delen som oppfatter alt rundt oss, og som handler på instinkt.

⁷⁷ Johansen 2020: 107

System 2 er den delen av hjernen som gjør en rasjonell informasjonsprosessering. Det er det andre systemet som settes i gang når oppmerksomheten vår fanges av noe spesielt. Dette trenger ikke nødvendigvis å være noe som behager oss, men kan være en provokasjon som setter i gang en tankeprosess og meningsdannelse.⁷⁸ Ut fra dette trengte ikke Krog å behage tilhørerne sine for å holde på oppmerksomheten, en provokasjon kunne være like effektiv.

6.10 Hard og brutal eller iskald og kalkulert?

I 1884 holdt Gina Krog en tale om kvinnesakens utvikling. Der fortalte hun blant annet at kvinnesaken på midten av 1880-tallet godt kunne få sympati fra de fleste hold, så lenge den ble uttrykt med mildhet og respekt for den «sanne kvinneligheten». Om man derimot gikk for en hardere linje, ved å være direkte og kreve konkrete tiltak, kunne dette føre til at motstanderne av kvinnesaken følte seg truet og bli redde eller sinte.⁷⁹ Dette var litt over et år før Krog talte i Otto Anderssens gymnastikklokale. Hva hadde endret seg? Som vi har sett gikk Krog hardt ut i *Stemmeret for kvinder*, og den retoriske bruken av ironi og sarkasme dempet ikke budskapet. Hadde Krog endret oppfatning? Trodde hun ikke lengre at direkte argumentasjon kunne være avskrekkende? Her kommer det interessante, Krog uttalte nemlig følgende; «... dog tror jeg, vi er naet langt, naar vi bare er kommet i et aabent Kampforhold til dem.»⁸⁰

Dette kan bety at Gina Krog hadde et *skjult mål* med talen. *Stemmeret for kvinder* handlet kanskje ikke om å få alle tilhørerne enig med seg, men å skape debatt rundt tema. Krog visste at det ville være en risiko å utfordre samfunnet med så radikale forslag og utsagn. Likevel provoserte hun med bruk av ironi og sarkasme for å fremheve poengene sine. Krog var klar for å ta opp kampen mot samfunnsstrukturen, og var ikke redd for å gjøre seg selv til skyteskive. Aristoteles sa at det er følelsene som får oss til å handle, og her kommer vi igjen inn på begrepet *movere*. Følelsene Krog vekket var nok i større grad sinne og frustrasjon enn sympati til saken. Jeg har tidligere vært innom ulike måter å tolke talen på. For eksempel under «Kvinnenes inntog i Olympen», hvor jeg diskuterte om Krog ikke visste at flertallet var *mot*, og kanskje ikke en gang hadde vurdert, stemmerett for kvinner, eller om hun med vilje prøvde å manipulere publikum ved å få saken og antallet tilhengere til å virke større. Dersom vi ser dette i lys av talen fra 1884, tolker jeg dette i større grad som en manipulasjon, eller kanskje mer som en *test* eller provokasjon for tilhørerne.

⁷⁸ Cole 2012: 73-74

⁷⁹ Johansen 2019: 826

⁸⁰ Johansen 2019: 826

6.11 Tillit, fornuft og følelser

Etter å ha sett nærmere på begrepene docere, delectare og movere, vil jeg konkludere med at Gina Krogs tale var overbevisende. Ikke på den måten at publikum ble enig i hennes meninger, men i den forstand at stemmerettsforkjemperen fikk talen til å virke som en trussel mot det etablerte systemet. Nå vil jeg å oppsummere hvordan humoren; sarkasmen og ironien, påvirket Krogs tale. Jeg har allerede understreket hvordan forskjellige oppfatninger av saken gjorde at retorikken fikk ulik effekt, så jeg skal prøve å gjøre dette kort og generelt. Jeg tror ikke sarkasme og ironi gjorde mye for å styrke Krogs etos. Som kvinnesaksforkjemper og *kvinne* hadde hun allerede en oppbygde tillit til den saken hun snakket om, men på det tidspunktet var ikke disse titlene stort å skryte av. Sarkasmen kan ha gjort talen useriøs og mindre troverdig, også fordi det enda ikke var *vanlig* at kvinner talte om politikk i offentligheten (det hadde bare gått et år siden Krog som første kvinne gjorde en offentlig opptreden).

Når det kommer til fornufts-appellen, logos, kan det nesten virke som Krog lekte seg. Hun bygget opp en logisk sammenheng med argumenter som ikke var helt urimelige i 1885, som hun raskt brøt ned, med en sarkastisk kommentar. Samtidig sa hun mye som utfordret samfunnet og normene, men som tiden likevel var inne for. Begrunnelsen for denne påstanden er at det ikke tok lang tid før stemmerettskampen ble en offentlig sak, og at kampen allerede hadde startet andre steder i verden.

Patos-appellen var sterk gjennom talen, også i sarkasmen og ironien. Det lå en underliggende følelse av urettferdighet, nesten avsky, til samfunnet og systemet slik Krog så det. Om det var slik tilhørerne oppfattet det, er et annet spørsmål. Sarkasmen og ironien kan ha hatt den effekt at det i stede førte lytternes sinne over på Krog. Dette har å gjøre med samfunnets kontekst i 1885, og hvilke oppfatninger som var gjeldende. I 1845 uttalte formannskapet i Ås at «mandighed, fritalenhed, mod og standhaftighed er vor bygds og lands dyder». ⁸¹ Samfunnet var ikke skapt for å la kvinnene ta plass.

7. Refleksjon

Gina Krogs tale skapte mye rabalder under framførelsen i Kvinnesaksforeningen i 1885, og fikk konsekvenser som kom til å forme den videre kampen for kvinnenes stemmerett. Var dette på grunn av innholdet eller retorikken? Krog klarte hvert fall overbevise forsamlingen

⁸¹ Dørum 2016: 263

om at kravet om kvinners stemmerett var reelt, og ifølge Kjeldsen handler retorikk om å overbevise. Om hun ikke hadde klart det, ville ingen ha reagert med sinne eller protest. Krogs *humor* var ikke et forsøk på å få forsamlingen til å le, men å utfordre et veletablert system.

Jeg vil påstå at Krogs retorikk var beinhard, selv om vi også må ta i betraktning at hun var påvirket av samtidens normer. Ironien og sarkasmen hånet samfunnet og de som nektet å se mot framtiden. Å gjøre en retorisk analyse av sarkasme og ironi brukt i en politisk tale fra 1885 er vanskelig. Det blir en del syensing og drøfting, fordi retorikk i like stor grad som ironi og sarkasme, er knyttet til kontekst. Forsamlingens oppfatning og følelser, og Gina Krogs egne tanker og framtoning, er ting vi ikke kan vite noe helt sikkert om. I dag lever vi med en helt annen oppfatning og kunnskap enn de hadde i 1885. Vi er 1885s framtid, og vi vet hvordan kampen for kvinnes stemmerett endte.

I 2021 oppfattes Gina Krog som protagonisten. Hun kjempet for et rettferdig samfunn med like rettigheter for menn og kvinner. Det er lett å være etterpåkloke, men vi må ikke glemme at Krog i sin samtid var en opprører og rebell. I dag tenker vi kanskje at det tok alt for lang tid før kvinnene fikk stemmerett, men endringer skjer ikke over natten og det skulle en hel del til for å overbevise et helt samfunn. Vi må være forsiktige med å tillegge fortiden betydning med utgangspunkt i den tida vi selv lever i. Jeg tror samtidig ikke vi må la oss blende helt av objektiviteten, men også huske at det er mennesker som *er* historien. Mennesker som handler etter følelsene, som Aristoteles sa, og det tror jeg de fleste gjør i dag også. Derfor må vi ikke umenneskeliggjøre de vi leser om i historiebøkene, men reflektere over dem slik vi reflekterer over de vi møter i dagliglivet.

8. Konklusjon

I denne oppgaven har jeg undersøkt Gina Krogs tale *Stemmeret for kvinder*, som ble holdt i Kvinnesaksforeningen den 27. november 1885, i et retorisk perspektiv. Dette har jeg gjort ved å bruke en rekke ulike teorier. Jeg har lagt spesielt vekt på Krogs bruk av ironi og sarkasme. Blant annet har jeg tatt for meg Kjeldsens teorier om retorikk, Burkes tanker om overironisering og hvordan ironi kan brukes for å formilde vanskelige samtaleemner i samfunnet. Jeg har også diskutert Freuds syn på humor samt konfliktteori, i tillegg til å presentere kvinnesynet og samfunnet på 1880-tallet for å sette talen i kontekst.

I et rent retorisk perspektiv, vil jeg konkludere med at Krogs bruk av sarkasme og ironi ikke gjorde mye for å styrke hennes etos, patos og logos. Altså troverdigheten, følelser og fornuften, på møtet i 1885. Jeg tror likevel at talen kan ha gjort inntrykk på lengre sikt, og at den var med på å sette kvinnestemmeretten på dagsorden. Selv om de radikale utsagnene og Krogs framtoning ikke overbeviste alle i lokalet om å gi kvinnene stemmerett, traff kvinnesaksforkjemperen noe publikum, og det ved å provosere. Krog brukte flere gode retoriske appeller, som kanskje hadde fungert bedre om samfunnet hadde andre holdninger.

Ved å kreve en omfattende endring av samfunnet rokket hun ved en hel virkelighetsforståelse. Min tolkning er likevel at Krogs tale var overbevisende. Med en undersøkelse av Kjeldsens forklaringer av begrepene *movere*, *delectare* og *docere*, med innspill fra Kahneman, mener jeg at Krog klarte å overbevise lytterne om at kravet var reelt, selv om ikke alle var enige med henne.

Jeg tror ikke det egentlige målet med talen var å overbevise hele forsamlingen om å støtte kvinnestemmeretten. Ideen var enda ung og Krog, som kvinnesaksforkjemper, visste at det måtte mye arbeid til for å få gjennomslag i en sak som dette. Måten Krog ordla seg på, og måten hun brukte det vi i dag vil kalle en *punch-line*, tyder på at talen var skapt for å provosere. Om man tolker talen slik, blir bruken av ironi og sarkasme viktig og svært effektiv. Denne fortolkningen støttes av Krogs tale året før, hvor hun selv uttrykte at ydmykhet ville gagne kvinnesaksforkjemperne mer, enn en hard og krass kritikk av samfunnet. Gina Krog var klar over at en slik retorikk kunne være skadelig for troverdigheten, likevel valgte hun å gå hardt ut mot samfunnet og tilhørende som hadde møtt opp på Kvinnesaksforeningens møte.

Jeg tror *Stemmeret for kvinder* var en viktig tale i oppstarten av kampen for kvinnes stemmerett. Gina Krog satte fyr på og belyste et viktig tema. Hennes bruk av ironi og sarkasme provoserte en hel forsamling, men arbeidet var så vidt begynt. 30 år senere var saken klar, kvinnene hadde fått sin rett til å stemme.

9. Litteratur

Aftenposten. (1885, 28. november). Kvindesagen. Hentet fra <https://www.nb.no/items/3528782a495c0026abb2ab536cde3e62?page=1&searchText>

Agerholt, Anna Caspari. (1937). *Den norske kvinnebevegelses historie*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.

Blom, Ida. (1977). Kvinnehistorie som forskningsområde. I Gro Hagemann og Ida Blom (Red.), *Kvinner selv – sju bidrag til norsk kvinnehistorie* (s. 11-21). Oslo: H. Ashchehoug & Co.

Brøgger, A. W. & Jansen, E. (Red.). (1938). *Norsk Biografisk Leksikon*, (bd. 8). Oslo: H. Ashchehoug & Co.

Carrell, Amy. (2008). Historical Views of Humor. I Victor Raskin (Red.), *The Primer of Humor Research* (s. 303-332). Berlin: Mouton de Gruyter.

Cole, Diane. (2012). Bookmarks, System One Meets System Two: Daniel Kahneman expands our vision of human psychology. *Psychotherapy Networker Magazine*, 36(3), s. 73-74. Hentet fra <http://web.a.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=4&sid=57c29eac-11ca-4147-b4f5-934806aa4f4f%40sdc-v-sessmgr02>

Dørum, Knut. (2016). Kvinnerollen i Norge 1814-1920 – kontinuitet og endring. *Heimen*, 53(3-4), s. 261-276. Hentet fra https://www.idunn.no/file/pdf/66919763/kvinnerollen_i_norge_1814-1920_kontinuitet_og_endring_.pdf

Graban, T. S. (2008). Beyond “Wit and Persuasion”: Rhetoric, composition, and humor studies. I Victor Raskin (Red.), *The Primer of Humor Research* (s. 399-447). Berlin: Mouton de Gruyter.

Hagemann, Gro. (2014). Kvinner – annenrangs borgere? *Nytt norsk tidsskrift*, 31(2), s. 124-135. Hentet fra https://www.idunn.no/file/pdf/66701229/kvinner_-_annenrangs_borgere.pdf

Hageman, Gro. (2020). Fra husholdsøkonomi til markedsøkonomi 1800-1900. I Gro Hagemann, Kari Melby, Hege Roll-Hansen, Hilde Sandvik & Ingvild Øye (Red.), *Med kjønnsperspektiv på norsk historie* (s. 213-325). Oslo: Cappelen Damm.

Helseth, Hannah. (2018). Å føle i offentligheten – en diskusjon av Nancy Frasers offentlighetsidealer. *Tidsskrift for kjønnsforskning*, 42(3), s. 184-195. Hentet fra https://www.idunn.no/file/pdf/67074737/aa_foele_i_offentligheten_en_diskusjon_av_nancy_frasers_off.pdf

Heuch, J. H. (1890). *Undtagen Offentligheden*. Sitert fra *Virksomme ord*, Universitetet i Bergen. Hentet fra <http://virksommeord.no/tale/7/>

Johansen, Anders. (2019). *Komme til orde. Politisk kommunikasjon 1814-1913*. Oslo: Universitetsforlaget.

Johansen, Markus Gaupås. (2020). *Hva er humor*. Oslo: Universitetsforlaget.

Johnsen, Vilde. (2019). *Lerkefugler og kvinnesakskvinner. Den norske kvinnebevegelsens syn på kvinnelighet 1883 til ca. 1900* (Masteroppgave). Universitetet i Oslo, Oslo. Hentet fra <https://www.duo.uio.no/bitstream/handle/10852/73100/Masteroppgave-Vilde-Johnsen---pdf.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Kjeldsen, Jens. E. (2006). *Retorikk i vår tid. En innføring i moderne retorisk teori*. Oslo: Spartacus forlag.

Kjeldsen, Jens. E. (2014). *Hva er retorikk*. Oslo: Universitetsforlaget.

Koren, Elisabeth S. (2008). George L. Mosse. I Ellen Mortensen, Cathrine Egeland, Randi Gressgård, Cathrine Holst, Kari Jegerstedt, Sissel Rosland & Kristin Sampson (Red.), *Kjønnteori* (s. 297-304). Oslo: Gyldendal Akademisk.

Krog, Gina. (1885). *Stemmeret for kvinder. Foredrag i Norsk kvindesags-forening den 27de november 1885*. Kristiania: Norsk kvindesags-forening. Hentet fra <https://www.nb.no/items/aea7d1349d418771dba479c5f8f42a0d?page=0&searchText=stemmeret%20for%20kvinder>

Kuipers, Giseline. (2008). The sociology of humor. I Victor Raskin (Red.), *The Primer of Humor Research* (s. 361-398). Berlin: Mouton de Gruyter.

Moi, Toril. (2008). *What is a Woman?* Oxford: Oxford University Press.

Moksnes, Aslaug. (1984). *Likestilling eller særstilling? Nors kvinnesaksforening 1884-1913*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.

Myhre, Jan Eivind. (2018). *Norsk historie 1814-1905*. Oslo: Det Norske Samlaget.

Norum, Jorun Stangnæs. (1971). *Kvinner i organisasjoner på 1800-tallet. Fra «Skuld til «Norsk Kvindesagsforening»* (Hovedoppgave). Universitetet i Oslo, Oslo. Hentet fra <https://www.nb.no/items/c6c3953a1bacbc7c94c5475fe64afbad?page=0&searchText=Kvinner%20i%20organisasjoner%20på%201800-tallet.%20Fra%20«Skuld%20til%20«Norsk%20Kvindesagsforening>

Sandvik, Hilde. (2012). Rettsvitenskapen former kjønnskontrakten: 1811-1870. *Tidsskrift for kjønnsforskning*, 36(2), s. 121-130. Hentet fra https://www.idunn.no/file/pdf/55710168/rettsvitenskapen_former_kjoennskontrakten_1811-1870.pdf

Sandvik, Hilde. (2014). Like rettigheter for kvinnene? – Lovforslag og debatter 1814-1833. I Morten Nordhagen Ottosen & Marthe Hommerstad (Red.), *Ideal og realitet. 1814 i politisk praksis for folk og elite*, s. 127-140. Oslo: Akademika forlag.

Sandvik, Pål Thonstad. (2018). *Nasjonens velstand, Norges økonomiske historie 1800-1940*. Bergen: Fagbokforlaget.

Salevouris, Michael J. & Furay, Conal. (2015). *The Methods and Skills of History: A Practical Guide*. New Jersey: John Wiley & Sons, Incorporated.

Von der Lippe, Berit & Tønnesson, Johan L. (2013). *Retorikken i kampen om KVINNESTEMMERETTEN*. Oslo: Vidarforlaget.

